

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-348-4-11>**TOPOS OF MEMORY IN THE CREATIVE WORK
OF VASYL MAKHNO****ТОПОС ПАМ'ЯТІ В ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ МАХНА****Shadrina T. V. Шадріна Т. В.**

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department of
Culture and Ukrainian Study
Zaporizhzhia State Medical and
Pharmaceutical University
Zaporizhzhia, Ukraine*

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри культурології та
українознавства
Запорізький державний медико-
фармацевтичний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Василь Махно – український поет, який з 2000 року мешкає в Нью-Йорку, але позиціонує себе як українського поета, пише українською і, вочевидь, своєю цільовою читацькою аудиторією вважає саме українців. Однією з ключових тем творчості Махна з моменту переїзду до Нью-Йорка стала тема пам'яті, зв'язок пам'яті з минулим.

У творах поета, який з певного часу почав писати також прозу, повсякчасно з'являються поетичні ретроспекції, просякнуті меланхолійним сумом і ностальгією, що пов'язані з колишньою батьківщиною, оскільки пам'ять про Україну ще доволі свіжа. Водночас минуле, все більше віддаляючись від теперішнього, втрачає зв'язок з реальністю та ідеалізується, оскільки здебільшого являє собою не те, що відбувалося насправді, а те, що хоче закарбувати в пам'яті про нього поет. Тобто це своєрідний образ минулого, витворений поетичною уявою автора, який з часом міфологізується. А своє самовизначення поет підкреслює такими словами: «все нормально – мені не пороблено / я зарив – наче лис – під Тернополем / серце / голоду» («Тернопіль»).

У «нью-йоркських» текстах Махна (наприклад, збірка есеїв «Уздовж океану на ровері») пам'ять про минуле дитинство, топосом якого є полунична галявина, охоплює не тільки спогади самого автора. Письменник оповідає про полуничні поля на фермах Америки і ретранслює дитячі «полуничні спомини» через опис епізоду з фільму Інгмара Бергмана «Сунична галявина» (1957), але попри те, що в кожній людини є в житті своя «полунична галявина», де вона «вперше розкусила солодку суницю, сік якої забризкав білу дитячу сорочку», «ї її неможливо відіпрати, бо це ваша пам'ять, вона з вами назавжди», ці картини з чужого дитинства геть не схожі на закарбовані в пам'яті самого Махна зі селища над Джуриркою, де полуниці називали «трускавки». І росли вони

рясно тільки в одному саду, де дітлахи обриваючи їх вночі похапцем разом з листям і травою, закидали за пазуху, коли старий сторож засинав, а його пес десь зникав у своїх псячих справах. Ну хіба ще спогад про куплені на базарі в Чорткові ягоди, які насипали в скручений газетний конус і товкли в переповненому автобусі по дорозі додому так, що через газетний папір «через якийсь час проступали червоні плями роздушених полуниць і пахло полуничним сиропом». Червоні плями від полуниць і солодкий запах ягід – це, напевно, єдине, що поєднує дитячі спомини людей, котрі живуть на різних континентах, єдине спільне в *своєму* і *чужому* культурному просторі, але ж «той автобус завжди зупиняється на зупинці галявини дитинства й роздушених полуниць» і завжди повертає нас до «полуничної галявини пам'яті».

Збірка есеїв «Котилася торба» за словами самого автора – це «книжка повернення і віддалення» адже, з одного боку він «повертається до міст, подій, персонажів, бере собі в помічники пам'ять, а з іншого, мандруючи культурами та континентами, начебто віддаляється від України» [5].

Перша частина збірки, автобіографічна, охоплює український період життя Махна – це топоси пам'яті, які нагадують про дитинство, юність, перші кроки в дорослому світі – Чортків, Кривий Ріг, Тернопіль, Краків.

Письменник підкреслено відчужений від минулого, але він постійно відчуває його притягальну силу, і знов пам'ять про минуле життя і його топоси послужливо підсовує запахи. «Я можу лише уявити запахи цього осіннього і зимового міста. Певне, тому, що запахи найдовше прив'язують до місця, стаючи поживою для твоїх повернень і навернень, ти заплющуваш очі та нюхаєш цей хліб пам'яті», – зізнається Махно про власні спогади, пов'язані з Чортковом [2, с. 9].

У романі «Вічний календар» поряд із такими магістральними темами, як відповідальність за свої вчинки, проблема вибору також у фокусі уваги письменника зв'язок минулого із сьогоденням, збереження пам'яті. Автор описує родинні стосунки кількох заможних родів, що жили в маленькому селищі Митниця поблизу Язлівців. Ностальгійний жаль за минулим і прагнення зберегти пам'ять про нього проникає практично в кожен епізод твору. Часто топосом пам'яті виступає дім, наприклад: «Дім, – продовжував говорити мул-санітар, – у нашій пам'яті, Червонобоке Яблуко. Він з'являється нам не часто, так, як густа трава і квіти на весняних луках. А те, що ми бачимо зараз, буде нашою майбутньою пам'яттю. Так влаштовано це життя» [4, с. 332].

Один з історичних періодів, який Махно репрезентує в романі, – період після Другої світової війни – це не просто час зміни цінностей і традицій, це момент руйнації затишної атмосфери провінційного галицького містечка, втрати його неповторного автохтонного образу,

який поглинає безпросвітна радянська сірість і посередність. І особливо гостро на цьому тлі відчувається жаль за втраченим минулим.

Дім як топос пам'яті з'являється у Махна також і в есеях, і в оповіданнях. Втративши дім, автор ризикує залишитися без родової пам'яті. «Дім, якому ми завдячуємо життям і смертю, перестає бути просто місцем, в якому ти спиш чи снідаєш, дивишся з вікна на дощ, переставляєш меблі, народжуєш дітей, чіпляєш фотографії чи змітаєш по кутках павутиння. Дім завжди, особливо в Україні, майже сакральне місце для кількох поколінь однієї родини, принаймні наш дім був таким» [5].

В есеї «Дім» («Уздвож океану на ровері») письменник задається непростим питанням: чи треба продавати дідівський будинок в Базарі, в якому він виріс і який дістався йому в спадок. Будиночок поступово руйнується й занепадає, адже в ньому ніхто не живе. Проте, письменник, який тепер мешкає далеко від нього, все ж воліє залишити його як місце пам'яті. «Бо, якщо його продати, то разом із тим, що не матимемо про кого піклуватися в Базарі, ми втрачимо наше місце, наше небо і нашу пам'ять» [3, с. 33].

Дім як місце пам'яті зображений в оповіданні «Соло для дрозда». Дім, який виконує роль тимчасового прихистку, відправної точки життєвих змін, де головна героїня на ім'я Марія намагається розібратися зі своїм минулим, – в оповіданні «Дім у Бейтінг Голлов». Тут вона розмірковує про своє минуле і намагається спроектувати його вплив на майбутнє. На слова чоловіка, з яким жила протягом кількох років, «Минуле живе у наших словах», вона з роздратуванням відповіла: «Живе, живе. Де воно тільки не живе?» А на його слова «Кожен сам вирішує, що робити йому зі своїм минулим», молода жінка відреагувала такими словами: «Я теж вирішу». І якщо для нього вміння впоратися зі своєю пам'яттю – це свобода, то вона вважає, що якщо в них «і є якість майбутнє, то це – минуле» [1, с. 2].

У віршах, написаних в Нью-Йорку (наприклад, показова в цьому плані збірка «Плавник риби» (2002)), виразно окреслюються мотиви пам'яті, батьківщини, наполегливіше звучать нотки жалю за плинністю життя, і стурбованість щодо необхідності зберегти пам'ять про минуле. Відчувши на собі всі впливи чужини, поет ретельніше прагне закріпитися у рідній мові і шукає «поезію на її території» (Т. Гундорова). А роль «зберігача» пам'яті тут виконує плавник риби, на якому можна записати все, щоб уберегти минуле від забуття: «кожне слово запишеш на плавникові риби / хтось піймає її і уздрить вцілілі букви / – здогадається – що твоєї мови не вивчить ніколи / твій народ згребли мов крихти зі столу / і ти один пам'ятаєш слова які не знає ніхто / і вони – попіл – / і ти – завершення свого роду» («колись ти блукав пагорбами»).

Отже, пам'ять про минуле, необхідність збереження пам'яті є ключовими мотивами у творчості В. Махна. Це, безперечно, пов'язано не тільки з намаганням «прописати» автобіографічні моменти і таким чином зберегти їх, що цілком природно для будь-якого письменника, але також є своєрідною компенсацією ностальгійних почуттів для поета, який фактично став добровільним вигнанцем зі своєї батьківщини і топос пам'яті часто виступає єдиною можливістю «повернення» в Україну, де пройшли дитинство, юність, найкращі роки молодості, де відбувалося становлення В. Махна-поета.

Література:

1. Махно В. І. «Дім у Бейтінг Голлов». Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. С. 2 : <https://coollib.net/b/458728-vasil-ivanovich-mahno-dim-u-beyting-gollov/read>.
2. Махно В. І. Котилася торба. Київ: Крyтука, 2011. С. 9.
3. Махно В. І. Уздовж океану на ровері. Київ: Yakaboo Publishing, 2020. С. 33.
4. Махно В.І. Вічний календар. Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. С. 332.
5. Починок Ю. А дим Вітчизни? А пуповина? // Українська літературна газета. 2012. № 22. URL: <http://litgazeta.com.ua/interviews/vasyl-mahno-a-dym-vitchyzny-a-pupovyna/>